

УДК 378.147:811.161.2'243

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-2-20>

Світлана ДЕРБА,
 orcid.org/0000-0002-2906-0344
 кандидат філологічних наук, доцент,
 завідувач кафедри української та російської мов як іноземних
 Інституту філології
 Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 (Київ, Україна) derbasv2003@ukr.net

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ)

У статті розглянуто основні методи викладання й методи вивчення української мови як іноземної, поділено всі наявні методи на групи. Розглянуто класифікацію методів сучасних методистів, а також доречність використання тих чи інших методів в групах студентів, що представлені різними національностями. Запропоновано методи, прийоми, завдання, які варто застосовувати в кожній культурній групі (згідно з класифікацією Річарда Льюїса, поліактивні, моноактивні та реактивні). Оскільки академічні групи у ВНЗ України формуються переважно незалежно від національної приналежності, запропоновано ті форми роботи, які будуть найбільш ефективними в таких групах. Завдання викладача української мови полягає в тому, щоби вдало підібрати методи і прийоми, врахувавши особливості групи, для досягнення найкращих результатів. Темі проєктів викладач пропонує студентам на вибір, але необхідною умовою є їх відповідність віку та зацікавленням іноземних студентів. Варто їх детально обговорити, узгодити умови й терміни виконання, варіанти представлення матеріалу. Необхідно проконсультувати іноземних студентів щодо структури роботи, етапів роботи над проєктом.

Викладач має створити таку атмосферу, яка сприяла б адекватному сприйняттю іншого етнічного представника, не заважала і не відволікала від першочергової мети, якою є навчання та отримання знань, а також створювала комфортне середовище для навчання у багатонаціональній групі. Використання методів часто залежить від викладача. Його завдання полягає в тому, щоби виявити національні особливості групи, яка вивчає мову, і підібрати оптимальні методи для них. Викладач має використовувати різні методи навчання, які допомогли б за короткий час опанувати фонетику, граматику, стилістику мови, яка вивчається. Сьогодні не існує єдиної класифікації традиційних та нетрадиційних методів викладання української мови як іноземної. Лише поєднуючи їх, викладач може досягти найкращих результатів.

Ключові слова: українська мова як іноземна, практичне заняття, методи, прийоми, види завдань, іноземна аудиторія, різні національності.

Svitlana DERBA,
 orcid.org/0000-0002-2906-0344
 Candidate Philological Sciences, Associate Professor,
 Head of Department of Ukrainian and Russian as Foreign Languages
 Institute of Philology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
 (Kyiv, Ukraine) derbasv2003@ukr.net

METHODS OF CONDUCTING PRACTICAL LESSONS FOR UKRAINIAN LANGUAGE FOR FOREIGN STUDENTS (DIFFERENT NATIONALITIES)

The article studies and analyzes the principles of optimization of the learning process of Ukrainian language by foreign students. It also identifies innovative methodological approaches and instruments that can be used in the course of studying this discipline. There is currently no classification of teaching methods that would cover a wide and diverse range of traditional and non-traditional methods of teaching Ukrainian as a foreign language. The basic methods of teaching and methods of studying Ukrainian as a foreign language are considered in the article, all existing methods are divided into groups. The classification of methods of modern methodologists is considered, as well as the appropriateness of using certain methods in groups of students, represented by different nationalities. Methods, techniques, tasks to be applied in each cultural group (according to Richard Lewis classification, polyactive, monoactive and reactive) are suggested. As the academic groups in the universities of Ukraine are formed mainly irrespective of nationality, the forms of work that will be most effective in such groups are suggested. The task of the teacher of the Ukrainian language is to successfully select methods and techniques, taking into account the particularities of the group, for the best results. Agree that it is only through the combination of several methods that we can succeed.

Since academic groups in Ukrainian universities are formed mainly regardless of nationality, the forms of work that will be most effective in such groups are proposed. The teacher offers project topics for students to choose from, but a prerequisite is their relevance to the age and interests of foreign students. It is necessary to discuss them in detail, to agree on conditions and terms of performance, options of presentation of material. It is necessary to consult foreign students on the structure of work, stages of work on the project.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, the principles of optimization, practical classes, methods, techniques, types of tasks, foreign audience, different nationalities.*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні проживає багато представників більше 100 національностей. Вони вивчають українську мову з різних причин: хтось для роботи, хтось для отримання вищої освіти, хтось використовує її як мову-посередницю для спілкування. Однак найголовнішою метою є навчання у вищих навчальних закладах України.

У зв'язку з цим нагальною проблемою для методистів і викладачів української мови як іноземної є вивчення та вдосконалення основних методів навчання іноземців та їх прийомів.

Аналіз досліджень. Існує багато досліджень як українських, так і закордонних лінгвістів стосовно основних методів навчання іноземних мов. Усі вони мають як позитивні, так і негативні характеристики. Нам близька така думка американського лінгвіста Леонарда Блумфільда: «У процесі розвитку теорії та практики навчання іноземних мов здійснювалися численні спроби, спрямовані на створення найбільш раціональних методів оволодіння іноземними мовами. Разом із розвитком основних методичних напрямів навчання іноземних мов розвивалися їхні модифікації. Модифікаціями одного методичного напрямку вважаються методи, які характеризуються загальними або близькими рисами основного методичного спрямування» (Зозуля, 2012: 25). Однак варто врахувати, що викладач має використовувати різні методи, komponувати, вдало їх поєднувати. Тільки за виконання цієї умови практичні заняття з української мови як іноземної будуть найбільш ефективними.

Викладачі української мови як іноземної мають весь час продумувати та планувати заняття для іноземних студентів. Оскільки нині молодь швидко сприймає інформацію, викладачеві необхідно утримати їх увагу.

Мета статті – визначити те, які методи варто викладачеві використати на занятті, щоб воно відповідало темі й одночасно було цікавим студентам, ефективним і відповідало аудиторії (поляктивні, моноактивні чи реактивні студенти).

Виклад основного матеріалу. Ми знаємо, що методи поділяються на такі дві групи: загальнометодичні (класичні) та частково методичні (некласичні).

Загальнометодичні методи поділяються на такі дві підгрупи.

Методи викладання

подання матеріалу
пояснення
організування дискусій
застосування знань
корегування
оцінка

Методи вивчення

ознайомлення
осмислення
участь у дискусіях
самооцінка

У кожній групі можна виділити прийоми, наприклад, пояснення: опис, порівняння, аналіз; застосування знань: відповіді на запитання, переказування або обговорення тексту, опис малюнків.

Сьогодні ще не створено такої класифікації, яка б охопила усі наявні методи викладання української мови як іноземної. Проте перед викладачем постає таке важливе завдання: навчити сприймати та розуміти українську мову іноземними студентами, використовуючи різні методи навчання, які допоможуть за короткий час зрозуміти фонетику, лексику, граматику.

Однак усі наявні методи навчання можна поділити на такі групи:

1) прями: аудіовізуальний, аудіолінгвальний (заняття проводяться в лінгафонних кабінетах);

2) свідомі: граматико-перекладний, свідомо-практичний (в якому мова виступає як засіб комунікації), метод читання (використовуються різні види читання, зокрема оглядове, навчальне, коментоване; екстенсивне, інтенсивне);

3) комбіновані: комунікативний, активний (коли викладач використовує одночасно, наприклад, міні-лекцію з рольовою грою);

4) інтенсивні: метод активізації, емоційно-смісловий (ситуації, коли викладач формує «групи за інтересами»), релаксопедія (навчання під час фізичного і психічного розслаблення), гіпнопедія (навчання у сні).

Ми пропонуємо розглянути одну класифікацію методів, яку пропонують сучасні лінгвісти Ірина Зозуля, Олеся Присяжнюк та Людмила Солодар.

Пріоритетним напрямом подання навчального матеріалу для них є лексичний, а вже потім граматичний та фонетичний. Основою такого заняття має бути усне мовлення. Його практикують із

перших хвилин заняття. На їхню думку, вивчення граматичних правил, заучування слів є лише засобом оволодіння усним мовленням, оскільки воно є кращим способом засвоєння й закріплення будь-якого матеріалу. Одним з важливих умінь, яким іноземні студенти повинні оволодіти з першого року навчання іноземної мови, є уміння вести діалог (діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями й думками, діалог-обговорення та дискусія). Отже, перший метод навчання української мови як іноземної – це метод обговорення (дискусія). Іноземні студенти мають змогу спілкуватися на професійні, країнознавчі, суспільні, побутові теми, цікавитися граматичними правилами української мови. Постійно має тривати обговорення будь-якого поняття, проблеми, теми тощо.

Його прийомами є такі:

- запитання студентів до викладача за темою заняття;
- засвоєння нового матеріалу (лексичного, граматичного чи фонетичного) у вигляді діалогів та монологів;
- коментування виконання письмових завдань (наприклад, чому саме це слово доречно використати в цьому реченні, чому саме ця граматична форма, а не інша) та виправлення помилок.

Другий метод – метод проектування. Теми проєктів викладач пропонує студентам на вибір, але необхідною умовою є їх відповідність віку та зацікавленням іноземних студентів. Варто їх детально обговорити, узгодити умови й терміни виконання, варіанти представлення матеріалу. Необхідно проконсультувати іноземних студентів щодо структури роботи, етапів роботи над проєктом. Найчастіше студенти виконують такі роботи з великим інтересом і представляють їх у вигляді презентацій PowerPoint.

Іноземним студентам на практичних заняттях з української мови можна запропонувати такі види проєктів:

- відеоролик (студенти можуть представити будь-який музей Києва чи прогулянку містом); у такому завданні студенти повинні продумати сценарій свого ролику, зняти його, а також озвучити українською мовою;
- інтерв'ю (варіантом є анкетування) (іноземні студенти можуть опитати однокласників про рівень освіти в Україні або про можливі побажання щось змінити в ній, ставлення до них українців); результати інтерв'ю або анкетування представляють у вигляді презентацій PowerPoint з діаграмами, таблицями, статистичними даними тощо;
- проєкти, пов'язані зі спеціалізацією студентів (наприклад, для іноземних студентів Інституту

міжнародних відносин пропонуємо теми «Міжнародні відносини між Україною і Францією», «Дружні відносини України з Грузією», «Сучасний розвиток міжнародного права», «Міжнародні економічні відносини країн Євросоюзу» або побутові теми, такі як «Екологія в Україні», «Рівень освіти в Україні», «Життя в мегаполісі», «Транспортна система Києва», «Мій вільний час»).

Третій метод – метод аудіювання. Аудіювання являє собою одночасно сприйняття і розуміння мовлення, що звучить. Аудіювання є як метою, так і засобом навчання іноземних студентів. Його основною функцією є комунікативна, але є й другорядні, педагогічні. Аудіювання стимулює мовленнєву діяльність студентів, використовується для знайомства студентів з українською мовою, країнознавчим матеріалом, є засобом формування навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності. Можна стверджувати, що правильне використання цього методу є основною умовою успішного оволодіння українською мовою.

Четвертий метод – метод рольової гри. Рольова гра є активним методом навчання, засобом розвитку комунікативних здібностей студента. Вона пов'язана з інтересами студентів, є засобом емоційної зацікавленості, мотивації навчальної діяльності; виступає активним способом навчання практичного володіння іноземною мовою; допомагає подолати мовні бар'єри студентів, значно підвищує обсяг їхньої мовленнєвої практики. Це навчання в дії. У рольових іграх обов'язково формуються соціально-рольові відносини учасників. Так, наприклад, можна використовувати рольову гру «На співбесіді», де студенти беруть на себе ролі роботодавця та працівника. Також наведемо такі приклади ситуативно-рольових ігор, які використовуємо у навчанні: «Розмова у вагоні», «У таксі», «Ми заблукали», «У банку», «На пошті», «Купуємо сувеніри», «Біля театральної каси», «Музеї нашого міста», «Ходімо у кіно». Як показує досвід, немає одного ідеального методу. На практиці, у процесі викладання української мови як іноземної, об'єднують і використовують кілька методів. Нове бачення освіти має на меті створення мотиваційного середовища для студентів у процесі вивчення української мови як іноземної, тому сьогодні викладачам-словесникам потрібно постійно вдосконалювати власні знання про методи навчання іноземних мов, впроваджувати у викладацьку практику новітні освітні концепції та йти в ногу з часом (Зозуля, 2014).

У методології викладання української мови як іноземної допомагають інтерактивні методи викладання іноземних мов. Інтерактивне навчання

можна визначити як взаємодію учасників процесу здобуття знань за допомогою викладача, що володіє методами, спрямованими на оволодіння цими знаннями (Солодар, 2014: 10). Провідними ознаками та інструментами інтерактивної педагогічної взаємодії є полілог, діалог, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність та оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо. На уроках викладання української мови як іноземної використовуємо такі форми інтерактивних методів: «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Вилучи зайве», «Обмін думками», «Інтерв'ю», «Роз'єднай слова», «Дешифрувальник», «Гронування», «Алітерація імені» (особливо ефективно використовувати під час організації знайомства групи або під час вивчення теми «Зовнішність і характер людини»), «Заверши фразу», «Комплімент», «Прогноз погоди», «Асоціації», «Алфавіт» (дає змогу повторити практично всю лексику з теми), «Хвилина розмови», «Зміна співбесідника» (тренування діалогічного мовлення) тощо (Цимбал, 2010: 25).

Тепер давайте розглянемо, у які три групи культур Річард Льюїс пропонує об'єднувати усі нації.

Поліактивні культури: французи, південні та східні європейці, африканці, араби, латиноамериканці, євреї, італійці, іспанці, португальці, турки тощо.

Представники цієї групи виконують кілька справ одночасно; діють імпульсивно, часто змінюють плани; для них важливіше спілкування, ніж план чи зобов'язання щодо терміну зустрічі; стоять дуже близько до співрозмовника і можуть торкатися; виконують кілька справ одночасно; перебивають, переходять легко з теми на тему.

Якщо ви працюєте в такій групі, то варто пам'ятати про те, що дуже важко втримати увагу представників цієї групи, тому варто використовувати інтерактивні цікаві методи (це дії, що здійснюються в україномовному середовищі на основі навчального матеріалу – вебсторінки). Наприклад, можемо запропонувати такі види діяльності, як аудіювання, діалоги (для них це надзвичайно важливо), дискусія, створення власного тексту (їм дуже подобається щось розповідати про себе).

Граматику вивчати треба, трохи граючись, бо механічне переписування їм набридне швидко, можна використовувати ПК («Прослухайте», «Випишіть» тощо). Тексти мають бути цікаві саме для вашої аудиторії. Вдалими будуть завдання, що мають пошуково-дослідницький характер.

Моноактивні культури: німці, англійці, американці, шведи, австрійці, канадці, мешканці Південної Африки, Австралії.

Представники цієї групи організують своє життя, усе планують на кілька місяців, а то й років наперед; суворо дотримуються встановлених правил; роблять одну справу в конкретний час; пунктуальні; за характером врівноважені, терплячі.

Таким студентам варто пояснити, що ви будете сьогодні на занятті робити і для чого це потрібно. Вони будуть уважно слухати і виконувати всі ваші завдання. Матеріал, наприклад граматичний, краще подавати у схемах, моделях, презентаціях. Їм можна пропонувати багато письмових (механічних) вправ, оскільки вони люблять писати і зосереджуються на роботі. Якщо щось слухаємо, то виконуємо тільки цей вид роботи, а завдання потім.

Таким студентам викладач має чітко пояснювати матеріал, давати аргументовані відповіді на запитання. Кожному студентові варто дати окреме завдання для досягнення спільної мети.

Реактивні культури: японці, китайці, фіни, корейці, в'єтнамці, естонці тощо.

Представники цієї групи надзвичайно ввічливі, повага для них понад усе; дуже обережні у мовленні, переважно мовчать, особливо з малознайомими людьми, уважно слухають; для них важливі жести, міміка, ваша зовнішність; жодних дотиків, навіть рукостискань (для японців, а китайці вже призвичаїлись до рукостискань); ніколи не відмовляються і не вказують на помилки інших, не говорять «ні»; пунктуальні, працелюбні; не вирішують проблеми одна за одною, а вибирають ту, що на часі.

Такі студенти будуть уважно слухати, виконувати ваші завдання. Матеріал має бути цікавим, для них це надзвичайно важливо. Вони працелюбні, тому будуть виконувати ваші завдання дуже уважно, з'ясують усе до дрібниць (особливо якщо ми говоримо про систему винятків в українській мові).

Однак варто зауважити, що сьогодні в Київському національному університеті групи іноземних студентів формуються без урахування їх національностей. Так, в одній групі можуть бути як поліактивні представники, так і реактивні. Така ситуація дещо ускладнить роботу викладача. Йому необхідно врахувати, що студенти будуть представляти різні нації, відповідно, культури. Тут йтиметься про міжкультурну комунікацію.

Викладач має створити таку атмосферу, яка сприяла б адекватному сприйняттю іншого етнічного представника, не заважала і не відволікала від першочергової мети, якою є навчання та отримання знань, а також створювала комфортне середовище для навчання у багатонаціональній групі.

Висновки. Отже, використання методів часто залежить від викладача. Його завдання полягає в тому, щоб виявити національні особливості групи, яка вивчає мову, і підібрати оптимальні методи для них. Викладач має використовувати різні методи навчання, які допомогли б за короткий час

опанувати фонетику, граматику, стилістику мови, яка вивчається. Сьогодні не існує єдиної класифікації традиційних та нетрадиційних методів викладання української мови як іноземної. Лише поєднуючи їх, викладач може досягти найкращих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зозуля І. Вивчення української мови та країнознавства як один з напрямів формування полікультурної вихованості іноземних студентів (досвід Вінницького національного технічного університету). *Вища освіта України: Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору»*. 2012. № 1. С. 504–511.
2. Зозуля І., Присяжнюк О., Солодар С. Основні сучасні методи викладання української мови як іноземної (досвід викладачів кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 22–27.
3. Сокіл Б. Методи вивчення української мови як іноземної та їх характеристика. URL: http://old.philology.lnu.edu.ua/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_02_2007/2.%20Sokil.pdf.
4. Солодар Л. Діалогічне мовлення – основний вид мовленнєвої діяльності при вивченні української мови як іноземної. *Гуманізм та освіта* : збірник матеріалів Х міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, 2010. С. 350–354.
5. Цимбал О., Іванець Т. Використання мультимедійних засобів навчання у викладанні української мови як іноземної. *Гуманізм та освіта* : збірник матеріалів Х міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, 2010. С. 334–337.
6. Цісар Н. Українська мова як іноземна в китайській аудиторії: аспекти міжкультурної комунікації. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 10. С. 214–219.

REFERENCES

1. Zozulia I. Vyvchennia ukrainskoi movy ta krainoznavstva yak ody z napriamkiv formuvannia polikulturnoi vykhovanosti inozemnykh studentiv (dosvid Vinnytskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu) [Study of the Ukrainian language and country studies as one of the directions of formation of multicultural education of foreign students (experience of Vinnytsia National Technical University)] *Vyshcha osvita Ukrainy: Tematychnyi vypusk "Intehratsiia vyshchoi shkoly Ukrainy do yevropeiskoho ta svitovoho osvitnoho prostoru"*. 2012. Nr 1, pp. 504–511 [in Ukrainian].
2. Zozulia I. Osnovni suchasni metody vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi (dosvid vykladachiv kafedry movoznavstva Vinnytskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu) [Basic modern methods of teaching Ukrainian as a foreign language (experience of teachers of the Department of Linguistics of Vinnytsia National Technical University)] I. Zozulia, O. Prysiazhniuk, S. Solodar // *Elektronnyi resurs: Timvum_2014_9_5.pdf*.
3. Sokil B. Metody vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi ta yikh kharakterystyka/Bohdan Sokil [Methods of studying the Ukrainian language as a foreign language and their characteristics] // *Elektronnyi resurs: http://old.philology.lnu.edu.ua/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_02_2007/2.%20Sokil.pdf*.
4. Solodar L. Dialohichne movlennia – osnovnyi vyd movlennievoi diialnosti pry vyvchenni ukrainskoi movy yak inozemnoi [Dialogic speech – the main type of speech activity in the study of Ukrainian as a foreign language] // *Zb. materialiv Kh mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Humanizm ta osvita"*. Vinnytsia, 2010, pp. 350–354.
5. Tsymbal O. Vykorystannia multymediinykh zasobiv navchannia u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi [The use of multimedia teaching aids in teaching Ukrainian as a foreign language] // *Zb. materialiv Kh mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Humanizm ta osvita"*. Vinnytsia, 2010, pp. 334–337.
6. Tsisar N. Ukrainska mova yak inozemna v kytayskii audytorii: aspekty mizhkulturnoi komunikatsii [Ukrainian as a foreign language in the Chinese audience: aspects of intercultural communication] // *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. 2014. Nr 10, pp. 214–219.